

УДК 37.015.31:7(091)“1914/1916”(045)
DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-130-135

КУРКІНА Сніжана Віталіївна –

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри мистецької освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного університету

імені Володимира Винниченка

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2009-1590>

e-mail: sneghana28@gmail.com

СТАНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ В УКРАЇНІ В КОНТЕКСТІ ОСВІТНІХ РЕФОРМ П. М. ІГНАТЬЄВА (1914–1916 рр.)

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Процеси реформування системи освіти в Україні є орієнтованими, в першу чергу, на забезпечення всебічного розвитку особистості як найважливішої цінності суспільства від раннього дитинства й до дорослого віку. Процеси становлення і розвитку дитини від дошкільного й до студентського віку неможливо уявити собі без використання надбань естетичного виховання, без емоційного й художньо-творчого освоєння дійсності молодою людиною, що готується до життя. Отже, перед ученими й педагогами-практиками стоїть завдання вивчення теоретичних засад естетичного виховання, створення психолого-педагогічних умов навчання і виховання учнів різних вікових категорій засобами гуманітарних, мистецьких, культурологічних предметів, зіставлення досвіду вітчизняних і зарубіжних науковців, причетних до теоретичного обґрунтування й практичного впровадження викладання дисциплін естетичного циклу тощо.

У цьому контексті все більшого значення набувають історіографічні дослідження, що ставлять за мету вивчення особливостей становлення, розвитку естетичного, художньо-естетичного виховання, мистецької освіти в контексті загальних освітніх реформ, що здійснювалися у той чи інший історичний період на тлі існуючих соціально-економічних, суспільних і політичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У ході вивчення наявних досліджень ми з'ясували, що існує чимало наукової літератури, у якій розглянуто ті чи інші аспекти проблеми естетичного виховання дітей і молоді. Так, у працях вітчизняних і зарубіжних учених Н. Вітківської, А. Щербо, Д. Джола, Л. Масол, Г. Падалки, О. Рудницької, В. Бутенка досліджено процеси формування естетичної культури та естетичного виховання в школі. У центрі вказаних досліджень знаходяться шляхи формування естетичних здібностей учнів, що належать до різних вікових категорій. Окрім того, дослідження вказаних учених містять також аналіз

історичного досвіду естетичного виховання у вітчизняній і зарубіжній педагогіці, теоретичне обґрунтування доцільності використання тих чи інших форм, методів, прийомів естетичного виховання, що можуть бути реалізованими в процесі класної і позакласної роботи школи.

Процес історіографічного пошуку показав, що українські і російські вчені зокрема О. Сухомлинська, Л. Березівська, О. Радул, Е. Днепров, О. Купинська досліджували процес становлення і розвитку шкільної справи, проведення освітніх реформ в різні періоди нашої історії, аналізували також і зміст освітньої реформи міністра народної освіти П. Ігнат'єва.

Отже, незважаючи на посилення інтересу науковців до проблем, пов'язаних із дослідженням становлення і розвитку шкільної освіти на території сучасної України, зокрема формування теорії і практики естетичного виховання, упорядкування навчальних планів, що забезпечують процес викладання мистецьких, культурологічних дисциплін, ми констатуємо, що ці питання потребують більш глибокого і всебічного вивчення з урахуванням досягнень сучасної педагогіки та в контексті переоцінки значення діяльності окремих політичних, громадських діячів, учених і педагогів-практиків, що у свій час долучилися до розбудови системи освіти нашої країни.

Метою статті є дослідження процесу становлення системи естетичного виховання в Україні на тлі існуючих політичних, соціально-економічних умов та в контексті освітніх реформ П. М. Ігнат'єва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для успішного досягнення мети нашої статті особливого значення набуває аналіз першоджерел: статей, документів, циркулярів, що стосуються прийняття проекту реформування шкільної освіти міністра народної освіти П. Ігнат'єва. Йдеться про аналіз діючих і запропонованих до впровадження навчальних планів для шкіл I і II ступенів, гімназій, службових записок самого П. Ігнат'єва, статей та інших праць відомих на той час українських і російських педагогів, громадських діячів і всіх тих, хто долучався до

процесу створення й реформування системи народної освіти, що на початку ХХ століття, як і зараз повинна була слугувати загальному прогресу і новим суспільним вимогам, які стрімко змінювались.

Загальні питання, що стосуються окремих аспектів теорії і практики естетичного виховання дітей і молоді є досить широко висвітленими у науковій спадщині українських і російських педагогів і діячів народної освіти С. Русової, О. Музиченка, В. Даденкова, М. Демкова, С. Сірополко, П. Каптерева, Е. Водовозової та інших. У працях вищезазначених учених, творців вітчизняної педагогіки ми знаходимо окремі думки й висловлювання щодо неможливості виховати дитину без використання в цьому процесі благотворного впливу природи, мистецтва, щодо необхідності впровадження естетичного виховання в навчальний процес тодішньої школи тощо.

Але тільки в проекті освітніх реформ розроблених міністром народної освіти графом П. Ігнат'євим, що визрівав після чисельних нарад і дискусій, обговорень у пресі, консультацій і зустрічей з представниками громадськості, ми бачимо спробу систематизації існуючих на той час ідей і поглядів стосовно естетичного виховання в певну систему.

Зауважимо, що постать самого П. Ігнат'єва, його місце й роль у державній і освітній політиці тогочасної Російської імперії, неодноразово переосмислювалася, в залежності від ідеологічного курсу в країні. Але українські педагоги й громадські діячі схвальновали і кандидатуру нового міністра і ті реформи, які він планував розпочати у освітній галузі. Цікаво простежити публікації у періодичній пресі тих років, коли фундатори вітчизняної педагогіки, вчителі-практики, просто небайдужі до шкільної справи дописувачі газет аналізували ідеї і висловлювання нового міністра, надавали йому певних порад тощо.

Так, С. Русова, яка у складі делегації мала зустріч з міністром П. Ігнат'євим у 1915 році, намагалася звернути його увагу на становище українців, української преси, школи, а П. Блонський проаналізувавши зміст реформи П. Ігнат'єва запропонував власний проект середньої чотирикласної безплатної школи головним завданням якої має бути не виховання, а власне освіта, прищеплення й розвиток «методичного наукового мислення» [1, с. 57–58].

Отже, одним з перших кроків на шляху розробки реформи стала спеціальна нарада у Міністерстві народної освіти (21–26 квітня 1915 р.), у роботі якої взяли участь державні й громадські діячі, директори навчальних

закладів, відомі учені, представники педагогічної громадськості. Серед низки питань, що пропонувалося розглянути у контексті обговорення запропонованої Міністерством реформи, було й питання про впровадження «морального, фізичного і естетичного виховання» [5, с. 83].

Треба вказати, що більшість пунктів, запропонованих для обговорення, викликали жваві дискусії: це стосувалося жіночої освіти, спільного навчання дівчат і хлопчиків, системи оцінювання, збереження або скасування екзаменів, самого терміну навчання в школі тощо. Стосовно проблеми естетичного виховання учнів школи думки членів наради також не були однастайними: більшість вважали за доцільне увести в школу не лише естетичне виховання, а й освіту, меншість була проти цього, висуваючи аргументи щодо недоцільності переважання програм, навчальних планів, а отже і самих дітей.

Положення, що були результатом роботи цієї наради у подальшому доопрацьовувалися у спеціальних міністерських комісіях, підкомісіях і згодом дійшли до безпосередньої розробки навчальних планів, що повинні були відображати новий зміст і нові завдання, що стоять перед школою. Після цього розроблені і узгоджені з міністерством навчальні плани були опублікованими для широкого обговорення і ознайомлення з ними в пресі.

З аналізу цих планів видно, що середня школа пропонувалася як двоступенева (I ступінь – 3 класи, II ступінь – 4 класи), а виділення в окрему графу виховних предметів, свідчить, на нашу думку, про те, що в навчальних планах вони були новими і на це зроблено було особливий наголос. Звертає на себе увагу також те, що з планів школи I ступеня вилучено вивчення іноземних мов, натомість з'явилися музика, фізичні вправи, що до речі не були уроком фізичної культури у чистому вигляді, а сполучали гімнастику, танці і ручну працю.

Таблиця 1.1

Навчальний план для середньої школи I ступеня (проект, 1915), год.

№ п	А. Загальноосвітні предмети	1 клас	2 клас	3 клас	Усього
1	Закон Божий	2	2	2	6
2	Російська мова	6	6	6	18
3	Математика	4	4	4	12
4	Історія	2	2	2	6
5	Географія	2	2	3	7
6	Природознавство	2	2	2	6
	Усього	18	18	19	55
	Б. Виховні предмети				
1	Фізичні вправи	3	3	3	9
2	Малювання	2	2	3	7
3	Співи	1	1	1	3
4	Практичні заняття з природознавства	1	1	1	3
	Усього	7	7	8	22
	Усього	25	25	27	77

Як бачимо, у навчальний план шкіл I ступеня передбачалося увести так званий блок виховних предметів, до яких у якості обов'язкових повинні були увійти малювання, співи і практичні заняття з природознавства, що передбачало, за рекомендаціями міністерства проведення екскурсій, прогулянок на природі, які повинні були супроводжуватися спостереженнями, бесідами тощо. Тобто практичні заняття з природознавства, не лише продовжували курс самого природознавства, а були тим інтегруючим предметом, уведення якого слугувало меті естетичного виховання дітей.

У міністерських циркулярах зазначалося, що вчитель, який буде проводити ці заняття, під час неформального спілкування з дітьми і природою, може надати учням багато корисної інформації з географії, історії, літератури, мистецтва тощо. Тобто практичні заняття з природознавства були, переводячи на язык сучасності тією виховною годиною, коли вчитель мав безпосередній живий контакт із учнями, міг вільно планувати час, розповідати дітям щось цікаве і повчальне, співати, читати вірші, збирати гербарій, накопичувати знання про природу й історію рідного краю тощо.

Проект навчального плану середньої школи II ступеня так само як і план школи I ступеня, передбачав наявність другого виховного концентру предметів, до якого, окрім малювання і практичного природознавства, було уведено також курс під назвою «ознайомлення з пам'ятками мистецтва». Згідно рекомендацій, доданих до планів вказівок і програм цей предмет мав чітку культурологічну, мистецьку спрямованість, був покликаний розширювати кругозір учнів, підвищувати рівень їхньої загальної культури і обізнаності в мистецькій сфері. Предмет слугував меті естетичного виховання, знайомив з різними видами мистецтв (музичним, образотворчим, хореографічним, театральним тощо), давав змогу отримати знання у галузі художньої культури.

При чому як бачимо, наявність цих предметів була обов'язковою в усіх трьох напрямках: новогуманітарному, гуманітарно-класичному і реальному. Відмінність є лише у кількості годин та у наявності самих предметів у тих чи інших класах. Отже, незважаючи на небажання міністерства переобтяжувати навчальні плани, прагнення звільнити дітей від екзаменів і пов'язаних з цим стресів, намагання зблизити школу з потребами населення згідно територіальних, місцевих і національних особливостей, реформа передбачала планом наявність виховних, естетичних предметів із

початку і до кінця терміну навчання в середній школі.

Важливим моментом є також те, що розроблені плани характеризувалися як орієнтовні, до них додавалася програма на кожен предмет і пояснювальна записка до неї. Якщо до цього додати, що сам П. Ігнат'єв, незважаючи на критику членів уряду, підтримував права національних меншин, сприяв створенню національної школи, зокрема на Україні, неодноразово висловлювався в підтримку зближення змісту шкільного навчання із потребами населення різних територіальних громад, умов існування яких в межах Російської імперії суттєво відрізнялись, можна сміливо стверджувати, що плани не обмежували прав педагогічних колективів, а навпаки створювали передумови для варіативності і творчості. Так, програма з малювання містила список літератури для вчителя, теми реферативних повідомлень, рекомендації щодо проведення екскурсій, методи оцінювання навчальних досягнень дітей тощо. Цікавим також є той факт, що в пояснювальних записках до програм з усіх, без виключення, предметів що увійшли до планів, наголошувалося на виховному аспекті змісту навчальної дисципліни [2].

Курс на підтримку естетичного виховання був абсолютно новим, тим більше, що він підкріплювався уведенням відповідних предметів. У програмах і пояснювальних записках до предметів естетичного циклу містяться цікаві й новаторські для того часу рекомендації щодо їхнього змісту, форми проведення тощо. Так, неодноразово звучить думка, що природа має розглядатися як важливий естетичний елемент виховання, уроки співу мають знайомити учнів з народною творчістю, професійною вокальною і інструментальною музикою, передбачено також засвоєння навичок гри на нескладних національних інструментах, наявність завдань, які б розвивали потребу в творчості, залученні до безпосередньої участі у створенні краси власноруч.

Наступним кроком з реалізації реформи було проведення особливої організаційної наради (загальні й секційні засідання проходили у термін з 18 лютого – до 3 квітня 1916 року) у ході яких було заслухано та обговорено доповіді авторитетних педагогів, психологів, директорів шкіл і гімназій [1, с. 58]. Так, у роботі цієї наради брали участь також і директори українських, зокрема київських навчальних закладів О. Астряб, В. Науменко, О. Музиченко, а два останні виголосили доповіді на теми «Наскільки проєктована міністерством реформа середньої школи може сприяти виховальному впливу навчання»

(В. Науменко) та «Виховальний вплив навчання» (О. Музиченко). Обидва науковці підтримували уведення в плани виховуючих, «естетичних» предметів, а О. Музиченко обстоював думку про те, що навчання взагалі має бути виховуючим, а школа – виховуючого навчання [9, с. 449].

Після закінчення роботи з'їзду було оприлюднено резолюцію «Принципи виховання й навчання в середній школі та її організація» де, з-поміж багатьох важливих, навіть революційних моментів, зазначалося, що педагогічні ради будуть мати право розробляти власні програми, засоби і правила саме в естетичній, музичній сферах в залежності від місцевих, регіональних особливостей, тому що, як зазначалося в резолюції, школа повинна стати національною, розвивати й підтримувати почуття любові до рідної батьківщини й водночас до держави, громадянином якої є учень. Окрім цього перед реформованою школою ставиться завдання налагодження виховної роботи, що передбачає гармонійне поєднання розумового, морального, фізичного й естетичного розвитку дітей. З цією метою ручна праця, творчі завдання, екскурсії були уведеними в усі класи середньої школи і усе це зрештою повинно було сприяти зближенню дитини з природою, вихованню почуття краси, вмінню долучитися до створення прекрасного на практиці. Тобто «...навчальний процес має набути розвивального характеру, навчити учнів самостійно мислити, прищепити їм інтерес до розумової праці, творчості, а сама школа як заклад має бути релігійною, патріотичною, соціальною, справедливою, гуманною» [3, с. 4–14].

Підсумовуючи роботу з'їздів, секцій, урядових нарад можна зробити висновки, що серед провідних ідей, які були покладеними в основу реформування шкільної освіти є важлива, особливо з огляду на тему нашого дослідження, ідея пріоритетності виховання (естетичного, фізичного, трудового, морального, розумового, патріотичного) перед власне навчанням. Також було визнано необхідність оновлення методів навчання й осучаснення змісту предметів, що вже стали традиційними і викладалися до реформи.

Потрібно зауважити, що в уряді Російської імперії того часу далеко не усі поділяли демократичні погляди П. Ігнат'єва, зокрема це стосувалося уведення в школу вивчення мов національних меншин, підтримки євреїв і взагалі просування ідеї «національної» школи з урахуванням регіональних особливостей. Сам П. Ігнат'єв був прибічником ідеї так званої подвійної ідентичності, коли людина є українцем, євреєм, грузином, позиціонує себе як представника цієї національності, знає свою

мову, мистецтво, національне минуле, але водночас є підданим Російської імперії і її государя імператора. Далеко не всі державні діячі, що знаходилися на той час при владі дозволяли собі висловлюватися таким чином, тому, незважаючи на підтримку педагогічної громадськості по всій території країни, більшість все таки вважала, що надання широкої автономії школам в питанні самостійного створення програм і виборі предметів, можливості згодом обирати мову навчання призведе до дестабілізації, виникнення національних рухів і втрати єдиних загальнодержавних орієнтирів в освітній галузі.

Наслідком цього стало відхилення урядом реформи П. Ігнат'єва, а він сам був усунений з посади міністра народної освіти в грудні 1916 року. Але в подальшому, в період національно-визвольних змагань в Україні 1917–1920 рр., українські державотворці й уряди під час проведення своїх реформ по створенню національної, демократичної школи, в процесі розробки нових навчальних програм для більшості предметів, брали за основу саме попередню «ігнат'євську» реформу, визнаючи тим самим її демократизм і ефективність. Сам граф знаходячись після 1919 року у вимушеній еміграції в Канаді, спостерігав, наскільки це було можливим за подіями на батьківщині. Так, аналізуючи хід реформ освітньої галузі він зауважував, що більшовики не створили нічого нового, натомість широко використовували його ідеї обов'язкового й безкоштовного, спільного для дівчат і хлопчиків навчання, уведення в плани виховних (естетичних, трудових) предметів, закладення підвалин для подальшого розвитку систем естетичного, художнього, фізичного, трудового, морального виховання тощо.

Зауважимо, що сучасні дослідники історії педагогічної науки поділяють його думку, стверджуючи що очільники нової радянської школи не були авторами й розробниками оригінального проекту реформування школи. Вони використали позитивні думки та ідеї попередників, діячів громадсько-педагогічного руху початку ХХ століття, в тому числі «ігнат'євські» реформи 1915–1916 рр., тільки перенесли їх в нові історичні реалії, намагаючись пристосувати школу до нової ідеології і нових потреб [10]. З огляду на те, що починаючи із середини 20-х років російська й українська школа (маємо на увазі територію Наддніпрянської України) починають розвиватися в єдиному контексті в однакових суспільно-політичних умовах, нам важливо усвідомлювати, що фундамент для розбудови єдиної радянської школи був закладений також у співдружності прогресивної української і

російської педагогічної громадськості на початку ХХ століття.

Таким чином подальший хід історичних подій показав, що заплановані й такі довгоочікувані реформи освітньої галузі, які намагався здійснити П.Ігнат'єв не змогли перебороти інерції й суттєво змінити авторитарну, словесну, станову, позбавлену демократії систему шкільної освіти в Російській імперії, зокрема на українських територіях, що входили в її склад. Однак ідеї щодо впровадження в практику середньої школи естетичного виховання на національному ґрунті, наявність великої кількості розроблених документів: проектів, резолюцій, директив створили передумови для подальшого розвитку шкільництва в Україні й сприяли становленню вітчизняної системи естетичного виховання.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Аналіз першоджерел і новітніх праць присвячених дослідженню освітніх реформ в Україні, вивченню окремих аспектів становлення системи естетичного виховання показав, що проект освітньої реформи розроблений міністром народної освіти П. Ігнат'євим був глибоко демократичним, таким, що знаходився в контексті тогочасних прогресивних ідей і поглядів, відповідав соціально-економічним і суспільним запитам, що швидко змінювались на тлі політичних загострень початку ХХ століття і дійсно започаткував систему естетичного виховання, акумулювавши кращі теоретичні і практичні надбання зарубіжних і вітчизняних педагогів, психологів і вчителів-практиків з цього приводу.

Звичайно, автором розкрито не усі аспекти вищевказаної проблеми, але це може стати предметом подальших наукових розвідок і досліджень.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Березівська Л. Д. Реформа школи: дискусії щодо проекту П. М. Ігнат'єва / Лариса Березівська // Рідна школа. 2006. №4. С. 57–61.
2. Матеріали по реформі середньої школи // ЖМНП. 1915. №12 (ч.63). С. 145–304.
3. Отчет о бывшем в Чернигове 14–18 апреля 1916 г. съезде инспекторов. Типография губернского земства, 1915. 43 с.
4. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Конец XIX – начало XX в. / под. ред.: Э. Д. Днепров, С. Ф. Егорова, Ф. Г. Паначина, Б. К. Тебиева. М. : Педагогика, 1999. 448 с.
5. Р.Г. Совещание о реформе средней школы / Р.Г. // Вестник воспитания. 1915. №5. С. 81–109.
6. Русова С. Нова школа / С. Русова // Педагогічна концепція С. Ф. Русової: навч. посіб. для студ. пед. спец. вузів / передм. М. Д. Ярмаченка.

2-ге вид., доп і перероб. Чернівці: Черніг. держ. пед. ун-т ім. Т. Г. Шевченка, 2000. С. 178–191.

7. Совещание о реформе средней школы // Школа и жизнь. 1915. 4 мая (№18). С. 452–458.

8. Совещание попечителей учебных округов // Школа и жизнь. 1915. 2 марта (№9). С. 236–237.

9. Труды Киевского педагогического съезда. 12–19 апреля 1916 г. К. : Типогр. тов-ва И.Н. Кушнерова и К, 1916. 768 с.

10. Шакиров Р. В. Системно-концептуальный анализ реформы общего и среднего образования в России в XX веке: дис.. доктора пед. наук: 13.00.01 / Шакиров Роберт Вафич. Казань, 1997. 282 с.

REFERENCES

1. Bereziv's'ka, L. D. (2006). *Reforma shkoly: dyskusiyi shchodo proektu P. M. Ihnat'yeva / Larysa Bereziv's'ka*. [School reform: discussions on the project of P. M. Ignatieva / Larysa Bereziv's'ka].
2. *Materialy po reforme sredney shkoly*. (1915). [Materials on the reform of secondary school].
3. *Otchet o byvshem v Chernigove 14–18 aprelya 1916 g. S'yезде inspektorov Tipografiya gubern. zemstva*. (1915). [Report on the former in Chernigov on April 14–18, 1916, the congress of inspectors. Printing house of provinces. Zemstvo].
4. *Ocherki istorii shkoly i pedagogicheskoy mysli narodov SSSR. Konets XIX – nachalo XX v.* (1999). [Essays on the history of schools and pedagogical thought of the peoples of the USSR. Late 19th–early 20th century]. Moskva.
5. R. G. *Soveshchaniye o reforme sredney shkoly*. (1915). [R. G. Meeting on the reform of secondary school].
6. Rusova, S. (2000), *Nova shkola / S. Rusova // Pedagogichna kontseptsiya S. F. Rusovoyi: navch. posib. dlya stud. ped. spets. Vuziv*. [New school / S. Rusova // Pedagogical concept SF Rusova: textbook. way. for students. ped. special universities]. Chernigiv.
7. *Soveshchaniye o reforme sredney shkoly // Shkola i zhizn'. 1915. 4 maya (№18)*. (1915). [Meeting on the reform of secondary school // School and life. 1915. May 4 (No. 18)].
8. *Soveshchaniye popечитеley uchebnykh okrugov // Shkola i zhizn'. 1915. 2 marta (№9)*. [Meeting of trustees of educational districts // School and life. 1915. March 2 (No. 9)].
9. *Trudy Kiyevskogo pedagogicheskogo s'yezda. 12–19 aprelya 1916 g.* [Proceedings of the Kiev Pedagogical Congress. April 12–19, 1916]. Kiev.
10. Shakirov, R. V. (1997). *Sistemno-kontseptual'nyy analiz reformy obshchego i srednego obrazovaniya v Rossii v XX veke: dis.. doktora ped. nauk: 13.00.01 / Shakirov Robert Vafich*. [System-conceptual analysis of the reform of general and secondary education in Russia in the twentieth century: dis. doctor ped. sciences: 13.00.01 / Shakirov Robert Vafich]. Kazan.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

КУРКІНА Сніжана Віталіївна – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри мистецької освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: удосконалення навчально-виховного процесу у вищій та початковій школі

засобами мистецьких дисциплін, теорія і практика естетичного виховання, історія вітчизняної та зарубіжної педагогіки.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

KURKINA Snezhana Vitalievna – Candidate of Pedagogic Sciences, Assistant Professor of the Department of Art Education of the Central Ukrainian

State Pedagogic University named by Vladimir Vinnichenko.

Circle of scientific interests: improvement of the educational process in higher and elementary schools by means of artistic disciplines, theory and practice of aesthetic education, history of domestic and foreign pedagogy.

Стаття надійшла до редакції 18.09.2021 р.

УДК 378:5.016:811.112.2

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-199-135-139

ЛЕЛЕКА Тетяна Олександрівна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу, прикладної та загальної лінгвістики Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6134-4435>
e-mail: tleleka@ukr.net

THE ROLE OF LISTENING IN TEACHING DIFFERENT SPEECH ACTIVITIES

Defining of the problem and the analysis of the last researches and publications. Listening skills are essential for learning since they enable students to acquire insights and information, and to achieve success in communicating with others [7, p. 15].

Recognition of oral speech, or listening, in terms of teaching this type of speech activity, is a complicated problem that determines the further success or failure of all the practical language teaching [20, p. 2010]. Despite this, we often take importance of listening for granted, and it is the most overlooked skill among the others. In learning any language, listening stands at first rank whereas without any reception we can not produce anything [4, p. 27].

Listening happens in the context of interactions such as conversations and meetings, where both the participants act as speakers and listeners, and have the opportunity to give feedback to the speaker, or to interrupt the speaker to signal understanding, lack of understanding, need for repetition or reformulation, etc [6, p. 410].

Communication is a social process in which there is an exchange of experience, skills and abilities, and the results of activity. The communication is always a rational and emotional interaction of people, in the process of which the thoughts are revealed and the way of life is formed. This is the most important condition for the formation of consciousness and self-awareness of the individual [18, p. 195].

Analysis of recent research and publications. The phenomenon of communication can not be reduced to pragmatics while a number of programs of teaching a foreign language are based precisely on this understanding of communication. This is an independent activity.

The goal of communication is always to change relationships [11, p. 22].

Helping students learn to perceive and understand sounding speech is the main purpose of listening [5, p. 3]. It is a receptive activity, because understanding subsequently passes into the reproduction of unexpressed material. Another feature of listening is its reactionary nature, which manifests itself as a response to the speech of the interlocutor [8, p. 75].

The development of listening skills which has been neglected in language acquisition whereas listening was considered as an ability that would develop without assistance [14, p. 360]. Since the role of language input came into the focus in language learning, more attention has been given to listening skills. It is generally recognized that language development without listening leaves little space for speech production [11, p. 10].

Many methodologists in the field of teaching foreign languages consider listening to be a fundamental skill in learning a foreign language, believing that it is the basis for teaching speaking and correct pronunciation. Recognizing the priority of listening among the four types of communication activities, scientists are trying to find the best methods of teaching it. Thus, some scientists studied listening defining it as a passive skill [10, p. 26]. If the listener takes part actively in the process of listening linguistically and uses non-linguistic knowledge to follow up the message it is an active listening [10, p. 38].

Listening is an important component of language learning. The comprehension and comprehensible production are essential to language acquisition. Cultural accessibility is also a decisive factor in successful listening. To acquire the knowledge of a new culture is beneficial for